

TÜRK KÜTÜPHANECİLER DERNEĞİ BÜLTENİ

Cilt : I

1 9 5 2

Sayı : 2

TÜRKİYE'DE KÜTÜPHANELERİ GELİŞTİRME PROGRAMI *

Dr. Lawrence S. THOMPSON

Türkiye'nin bugünkü kütüphanecilik sahasında elinde mevcut bulunan kıymetlere temas etmeden, Türk kütüphanelerinin istikbali hakkında teklifler ileri sürmek hakikate aykırı olur. Bunların en başında, Ankara Üniversitesinde Adnan Ötüken tarafından yapılmakta bulunan dersten başka işlerinden sadece iki üç tanesi haricte meslekî eğitim görmüş olan, çoğu oldukça genç ve sayısı epeyce kabarık, kabiliyetli Türk kadın ve erkeklerinin halen kütüphanecilik mesleğinde çalışması hususu gelmektedir. Diğer önemli bir âmil Viyana, Londra ve New York kütüphanelerinde bulunanlarla boy ölçüşen ve hattâ onları gölgede bırakan eser kaynaklarının büyük ölçüde mevcudiyetidir. Üçüncü bir kıymet de, ki bu bazı bakımlardan en önemlisi de telâkki olunabilir, Türk Hükümeti yüksek memurlarının müspet ve mütezayit alâkası ile milletvekillerinizin kütüphanelerin gelişmesi yolunda beslediği teveccühtür. Kılı kırk yaran bir dikkat ve incelik uğruna şu noktayı da bir dördüncü koz olarak, ilâve etmeğe kendimi mecbur hissediyorum : O nokta da, demokrasinin bir temel unsuru olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyanın dört bir bucağında kütüphaneciliğin, gelişmesi hususundaki devamlı ilgisidir. Ve emin olabilirsiniz ki, bu alâka devam edecek ve Amerika Birleşik Devletleri, kütüphane programlarının gerçekleşmesinde Türk Hükümeti ile sürekli bir işbirliği yapacaktır.

* Amerika'da Kentucky Üniversite Kütüphaneleri Müdürü ve Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Özel Müşaviri Dr. Lawrence S. Thompson tarafından 1952 şubat ayında Milli Eğitim Vekâletine verilen ve bir broşür halinde bastırılan bu raporu, taşıdığı ehemmiyet dolayısıyla bültenimizde de aynen neşrediyoruz.

Türkiye ve Amerika Birleşik Devletleri millî bütçelerinin, diğer fasıllarla kabili kıyas olmayacak muazzam bir parçası, demokrasi-nin kitap kudreti ile yayılması için değil, silâh kuvvetiyle korunma-sına tahsis edilmiştir ve bu göğüs gerilen üzücü bir vakadır. Her iki Devlet de, kütüphaneleri ve okulları için şimdi elde ettiklerinden, fazlasını beklememeli, elinde bulunanları en iyi şekilde kullanmayı öğrenmelidir.

Ankarada'ki Millî Kütüphaneciz ile başlamak üzere, size çeşitli kütüphane tiplerinden teker teker bahsetmek istiyorum. Adnan Ötüken'in başında bulunduğu kütüphanenin dahilî idaresi için ileri süreceğim teklifler onun, benim başında bulunduğum Kentucky Üniversitesi kütüphanesi hakkında söyleyebileceklerinden farklı olmayacaktır ; cidden karşılıklı fikir mübadelesinden her ikimiz de son derece faydalandık. Millî Kütüphanenin eksik tarafı, dahilî değil, haricîdir. Eski binaya sadece ilâveler yapmak kâfi değildir, yeni bir binanın mevcudiyeti şarttır. Aynı zamanda, ehliyetli, genç kütüp-haneci yetiştiren sürekli bir kaynağa lüzum vardır. Ve genç olarak, Türkiye kütüphaneleri ve daha dar bir anlamda Ankara kütüphane-leri arasında daha geniş ölçüde bir işbirliği meydana getirmek için Millî Kütüphaneye salâhiyet ve hattâ otorite verilmesi gerekmektedir.

Millî Kütüphane için yeni bir bina elde edilmesi hususunda her türlü çareye başvurma yollarını aramanızı hassaten tavsiye ederim. Kütüphane olarak inşa edilmemiş bulunan bir binaya ilâve-ler yapmağa devam etmek son derece gayri iktisadidir. Yeni bir kütüphane binası inşası tekrâr ve tahakkuk ettiği zaman, ilâveye dökülen paralar boşa gitmiş olacaktır. Ne yoldan olursa olsun, yeni bina için, iki üç milyon liralık bir kaynak bulabilirsiniz, derhal harekete geçmelisiniz. Belki kütüphane sevenlerin, seve seve destek-liyeceği istikraz yapma yoluna gider ve 10 ilâ 20 sene zarfında aylık taksitlerle bu borcu amorti edersiniz. Hattâ, belki de, Berlin'in hür üniversitesine yeni kütüphane inşa etmeleri için bir buçuk milyon dolar bağışta bulunmuş olan Ford Müessesesini ikna edebilir, Tür-kiye için de bir kütüphane inşası zımında bir bu kadar bağış sağ-lyabilirsiniz. Ümid ederim ki, bakanlık veya elçiliklerde bulunmuş salâhiyetli bir zat Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu sırada, böyle imkânları araştıracaktır. Diğer âcil bir ihtiyaç da, üniver-site öğrencilerine derslerini çalışabilecekleri bir yer temin ederek Millî Kütüphaneyi, gayesinden ayrı bir işe tahsisten kurtarmak ol-

ro'ya göndermenizi ve döndükten sonra da, tam teçhizatlı bir lâboratuvar kurarak emrine asistanlar vermenizi tavsiye ederim. Bu zat, yazma ve baskısı nadir eserlerin bakım ve korunmasında Türkiye'de sonsöz sahibi olmalıdır. Kendisi kütüphanecilerin kullanacağı bültenler ve el kitapları yayınlamalı, tecrübeleri sevk ve idare etmeli ve bu araştırmalar sonucunda bir rapor hazırlamalıdır. Aynı zamanda bu zatın geniş ölçüde seyahat etmesi, Türkiye'deki bütün kütüphaneleri koruma mevzuu üzerinde aydınlatması lâzımdır.

Millî Kütüphanenin üçüncü bir ihtiyacı da, bir işbirliği merkezi olabilmesidir. Herşeyden evvel mikrofilmcilik programı hızlandırılmalıdır. Sanat ve ilim kıymeti olan her yazma eserin mikrofilminin negatifi Ankara'da atom bombasına karşı mahfuz bulunan bir mahzende muhafaza edilmelidir; ve Kongre Kütüphanesi veya Princeton Üniversitesi gibi Kremlin'den altı bin mil mesafede bulunan bir müessesede bunların birer kopyasını hıfzettirmek hususu teşvik olunmalıdır. Bu programa sadece Kütüphaneler Müdürlüğüne bağlı kütüphaneler değil, aynı zamanda, müze kütüphaneleri, üniversite kütüphaneleri, hattâ Osmanlı-Yunan münasebetlerine dair paha biçilmez vesikaları ile Rum patrikhanesi kütüphanesi gibi hususi kütüphaneler de ithal edilmelidir.

Kitap ödeneklerinin sonderece mahdut olduğu Türkiye gibi bir memlekette basılan kitapları içersine alan ve bir yerde hıfzolunacak millî bir kataloğun mevcudiyeti Amerika'dakinden daha ziyade lüzumludur. Bu meselenin halli için şu iki yoldan birini takip etmenizi ehemmiyetle rica edeceğim :

- 1) Önümüzdeki yaz, ziyaret edeceği Kongre Kütüphanesinde sadece müelliflere ait Union Katalog kartları hakkında Adnan Ötügen'den bir rapor almak ve Türkiye'de buna benzer bir tesisin kurulması hususunda tekliflerini incelemek;
- 2) İsveç kütüphanelerine ilâve olunan yabancı kitapların yıllık Union Katalogunu inceliyecek bir komisyonun tayini ve Türkiye'de kitap halinde basılmış böyle bir eserin vücuda getirilmesi için ileri sürülecek teklifleri incelemek.

Her iki teklifin de birbirinden üstün olabileceği hususlarını dikkatle tarttıktan sonra bir tanesini seçiniz ve kuvvetle destekleyiniz; ve Türkiye'deki, bütün kütüphaneleri bu Union Kataloguna,

malıdır. Bu gençler için gerekli mütalâa salonları bir an evvel yaptırılmalıdır.

Ehliyetli, genç kütüphaneci yetiştiren sürekli bir kaynağa olan lüzum, Millî Kütüphane kadar diğer Türk kütüphanelerince de aynı şiddette hissedilmektedir. Bu ihtiyaca üniversitelerinizden birinde veya her ikisinde birden kütüphanecilik ilmi tedris eden bir okul açmakla cevap verilebilir. Böylece ihtisas mevkii ihraz etmeden evvel bir kütüphaneci Amerika Birleşik Devletleri'nde olduğu gibi en az bir yıllık gerekli meslek eğitimini görmüş olur. Kütüphanecilik tedris eden bir müessesenin bir üniversiteye bağlanması, gerçeken itibarın gösterilmesi bakımından şarttır; aynı zamanda, diğer mevzular yanında, bir bütün yıllık kütüphanecilik eğitimi dahil beş yıllık bir tahsilden sonra mezun olacaklara kütüphanecilik derece veya ünvanının tevcihi gerektir. Bu da, kütüphanecilik mesleğine her bakımdan iyi yetişmiş ve olgun kadın ve erkeklerin getirilmesini sağlamak içindir. Tercihan üniversite tahsilinde bulunan, sınıfının iyi dereceli talebeleri bu fakülteye kabul edilmelidir. Hattâ, şimdi Adnan Ötüken tarafından verilmekte olan "Meslekî Eğitime Başlangıç" dersine iki sene devam etmiş olmak bu fakülteye veya okula kabul için şart koşulmalıdır.

Kuruluş yıllarında kütüphanecilik okulu daha umumî bir mahiyet arzeden bir enstitü olmalı, kataloglama, tasnif, bibliyografya ve kütüphane idaresi konularında mutad kursları vermelidir. Okul tam tekâmül etmedikçe, etüd ve araştırma imkânlarını sağlamağa çalışmamalıdır. İki veya daha fazla, ehliyetli genç kütüphanecinizi, yüksek tahsil yapmış olmak şartı ile bir seçme neticesinde derhal Amerikan kütüphanecilik okullarından birine tercihan Columbia, Chicago, Illinois, Michigan veya California'ya göndermenizi, böylece kütüphanecilik okulunuzda ders verebilecek öğretmen yetiştirmenizi bilhassa tavsiye ederim. Bu arada, önümüzdeki öğretim yılı başında, Ankara Üniversitesinde kütüphanecilik okulunun mümkün olacağını ümitlemekteyim. Yalnız, bir hususta tavsiyelerimden bir istisna yapmak istiyorum, o da, kütüphanecilik okulunuzda şimdilik ileri tettebbu ve araştırmadan tevakki olunmasıdır. Paha biçilmez birçok yazma eserlerinizin sonderece acıklı durumu karşısında, "Kitap Bakım ve Koruma Enstitüsü" kurmakta hiç vakit kaybetmemelisiniz. Derhal genç ve ehliyetli bir Paleograf (eski yazılar uzmanı) nızı bir yıllık tahsil için İtalya'daki Instituto di Patologia del Lib-

elde edecekleri her kitabın müellif fişini tevdi etmeğe mecbur tutunuz. Hattâ bunun için Büyük Millet Meclisi'nden bir kanun çıkarmak icabediyorsa onu da ihmal etmeyiniz.

Bir Millî kütüphanenin işbirliği merkezi olarak vazifelerinden ikisine işaret etmiş bulunuyorum. Bu noktalar üzerinde Adnan Ötügen'in ileride yapacağı teklifleri dikkatle nazarı itibare almanızı şayanı tavsiye bulurum. Mâkul ve malî bakımdan mümkün, bütün tekliflerde kendisini destekliyerek bunların başarılması için gereken salâhiyeti veriniz.

Millî kütüphane hakkındaki düşüncelerime son vermeden evvel, Türkiye'deki kütüphaneler hakkında yapacağım bir ricayı tekrarlamaktan kendimi alamıyorum : O da, mümkün olduğu nispette kitaplar ve maaşlar için yeter ödeneğin kendilerine tahsisidir.

Bir üniversite kütüphanesi müdürü olarak, samimiyetle belirtmek isterim ki, üniversite kütüphanelerinizin durumu beni ciddi endişelere sevketmiştir. Bir ikisi müstesna, idareleri sonderece kötüdür. Ankara ve İstanbul'daki kütüphane hizmetleri için yapılan masraf tutarı aynı büyüklükteki Amerikan üniversitelerindekinden çok daha fazladır; ve maaş nispetlerindeki farklar hesaba katılmıyacak olursa, üniversite kütüphaneleri için bizim yaptığımız tahsislerin sizinkiler yanında cılız kaldığını söyleyebilirim.

Bu durumun en üzücü tarafı, İstanbul ve Ankara Üniversiteleri ile İstanbul Teknik Üniversite kütüphane hizmetleri için ne kadar para sarfolunduğunu kimsenin bilmemesidir. Bu Üniversitelerde hesapsız seminer ve enstitü koleksiyonları mevcut bulunmaktadır. Bu koleksiyonlar lüzumsuz olduğu kadar, araştırma ve tettebbu için fiili birer engeldir. Bir Fakültede aynı katta üç muhtelif büroda beheri 1200 Türk lirası kıymetinde olan takım halinde Alman eserleri gördüm; ne yazık ki, daha hepsinin sahifeleri bile açılmamıştı. Üniversite kütüphanelerinizde merkezî bir idare veya otorite mevcut değildir; kütüphanecilerin çoğu da profesörlerin saygısına mazhar olamamaktadır.

Seminer kütüphanelerinde çalışan asistanlara sarfolunan ücretler muazzam bir yekûna balığ olmaktadır, halbuki bunlar, pekâlâ, bir merkezî fakülte kütüphanesinde kolaylıkla toplanılabilir. Bu kütüphaneler için aynı eserin ayrı ayrı alınması da büyük bir masraf kapısıdır; bütün akademik camianın eşit haklarla çalışabileceği merkezî bir kütüphaneye gitmek için bir profesörün bir kat yukarı

çıkması veya bir kat aşağı inmesi bir sebep olarak ileri sürülmeme-
lidir. Değişen kataloglama sistemleri, açılış kapanış saatleri ve kitap
verme hususundaki ayrı metotlar okuyucuları şaşırtan âmillerdir.

Anladığıma göre, az çok bir üniversite mahiyetini iktisap etmiş
olmakla beraber, Teknik Okulu hariç, diğer üniversiteleriniz muh-
tardır. Akademik dünyada sonderece kıymet atfettiğimiz öğrenim
ve öğretim hürriyeti sağlayan bir sistem olarak bu muhtariyeti ilk
savunacaklardan biri benim. Ama, profesörlerin inatçı ve hattâ tem-
bel olduklarını da ilk söyleyecek ben olacağım. Çünkü ben de onlar-
dan biriyim.

Bu duruma verilecek cevap şudur : Amerika ve Kuzey Avrupa
Üniversiteleri kütüphanecileri profesörlerle aynı tahsil, aynı derece,
aynı unvan ve aynı itibarı haizdirler ve maaşları profesörlerinkin-
den bir parça da fazladır. Bizler profesörlerle eşit muameleye lâyük
ve onlara eşit muamele yapabilecek durumdayız. Öğretim ve araş-
tırma konularındaki ihtiyaçlarını müdrik bulunuyoruz. Tabiatları-
mız aynı zaafarla mâlûl. Ama çok şükür ki, salâhiyet verilince kütüp-
hane idaresi hususunda çoğunluğun en iyi şekilde faydalanılmasını
sağlayacak kesin kararlar alabilecek vaziyetteyiz.

Şimdi, istitraten, çok garip telâkki ettiğim bir hususu mevzuu-
bahis etmeğe müsaadenizi rica edeceğim : İstanbul Üniversitesinde
bir mimara, kendi aklından geçen şekilde İktisat ve Hukuk Fakül-
teleri için bir kütüphane yapmak müsaadesi verilmiş. Bina plân-
ları yapılırken fikrini söyleyebilecek, umumun saygı ve riayet gösterip
itibar edebileceği bir kütüphaneci ne çare ki mevcut değilmiş. Şimdi,
her iki kütüphanenin müşterek bir okuma salonu var; yalnız kitap
raf ve depoları yarım metrelik bir duvarla ayrılmış vaziyettedir.
Bu kütüphanelerin çeşitli kitap mevcudu birbirine sonderece benze-
mektedir, okuyucuların ihtiyaçları da öyledir, hattâ kütüphanecilerin
işi de böyle bir benzerlik arz etmektedir. Mimarın bu anlayışsızlığını,
duvarı yıkarak, kütüphaneleri birleştirmek suretiyle bertaraf etmek
mümkündür. Böylece idare masrafları yarı yarıya inmiş ve kütüphane
hizmeti de geniş ölçüde geliştirilmiş olur. Ama, siz gelin de, bunu
profesörünüze anlatınız “Benim öğretim hürriyetimi ihlâl ediyor-
sunuz, buna müsaade edemem” diyor. “Arkadaşlar, eğer öğretim
hürriyeti vergi verenlerin parasını bu şekilde çarçur etmek ise, o
zaman ben size Joseph Stalin’in Demokrasinin temeli olduğunu
ispat edebilirim.”

Üniversitelerinizdeki tâyin muameleleriyle öğretim ve araştırma siyasetleri her zaman Profesörler Meclisi'nin yetkisi dahilinde kalmalıdır. Devlete ait gayri menkullerin idaresi ile plânlanma ve geliştirme hususundaki şümüllü siyasetler merkezî bir idareye tâbi olmalıdır. Profesörlerinizi, kendilerine en iyi kütüphane hizmeti verilmek istenildiği hususunda, ikna etmelisiniz; ve eğer bunun gerçekleşebilmesi için, Üniversite Bütçe Kanunu Mecliste görüşülürken bir madde veya bir temel şekilde belirtilmesi icabediyorsa, bu da yapılmalıdır.

Gerek Ankara, gerek İstanbul Üniversiteleri idarî teşkilâtında Üniversite Kütüphaneleri Müdürlüğü makamı ihdas edilmelidir. Kütüphanecilik hizmetlerini ilgilendiren bütün hususlarda bu makam sonsöz sahibi olmalıdır; Maliye Bakanlığı da, bu makamın tasvip ve muvafakatini tanımayan kitap ve kütüphane için şahsi hizmet taleplerine itibar etmemelidir. Şüphesiz ki, bu kimse karar vermekte demokratik usulleri takip edecektir. Yani kuracağı Kütüphaneciler Meclisi ve Fakülteler-arası Kütüphane Komisyonu'na danışarak neticeye varacaktır; ama sonsöz kendisinin olacak. Bu kütüphane Müdürünün rütbesi yahut protokol bakımından mevkii Rektör'e nazaran ikinci durumda fakat Dekanlarla müsavi bulunmalı ve kendisine münasip bir maaş verilmelidir.

Ankara veya İstanbul'daki Üniversite Kütüphane Müdürlüğüne getirilecek kimsenin şimdiden tasarlanması lâzımdır. Ben şahsen, bu iş için, kuvvetli ve ehliyetli, bibliyografyaya meraklı olan ve idari ehliyet ve kabiliyeti mücerrep bulunan genç bir Profesörü teklif ederim. Bu zat, Amerika'daki büyük üniversite kütüphanelerinden birine, tahsil görmek için, bir yıl müddetle gönderilmelidir. Sonra bir yıl da Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İskandinavya, Hollanda ve Almanya'daki büyük üniversite kütüphanelerini ziyaret maksadıyla dolaşmalıdır. Üçüncü yılını, kendi üniversitesilerinin kütüphanelerini ince bir tahlil ile geçirmeli ve neticesini bir rapor halinde üniversite idaresine takdim etmelidir. Bu rapor Cornell, Auburn, Virginia Polytechnic Institute ve diğer Amerikan müesseselerinin kaleme alınmış tarzında olmalıdır. (Bunlar hakkında Festschrift Stollreither'daki makaleme bakınız). Bundan sonraki yedi senesini de kütüphanenin tam mânasıyla temizliğine hasretmelidir.

Bu tekliflerimi benimseyip tatbik mevkiine koyuncaya kadar üniversitelerinizdeki kütüphane hizmetleri için bir kuruluş fazla

tahsisat vermemeniz lüzumunu belirtmek isterim. Üniversite Kütüphane hizmetleri için halihazır tahsisatınızı idame ettirecek olursanız (yani ne miktar tahsisat verileceği kesin olarak belli olduğu takdirde) Ankara Üniversite Kütüphaneleri Müdürlüğü vazifesine 1960 yılında ben tâlip olacağım; zira, siz, kütüphane hizmetleriniz için bizim Kentucky'de vermekte bulunduğumuz kadar para tahsis etmiş oluyorsunuz.

Şayet üniversitelerinize bahşedilmiş bulunan geniş siyaset ile gayri menkullerinin idaresini merkezî kontrola tâbi tutmak hususunu prensip olarak kabul ederseniz, tetebbu ve araştırma kütüphaneleri inşasında işbirliğinin lüzumunu kavramış olursunuz. İstanbul'da (hernekadar birine okul denmekteyse de) iki Teknik Üniversite gördüm. Bunlar birbirinden üç kilometre mesafede, biri Yıldız'da, diğeri Taksim civarında ve aynı kitapları ihtiva eden kütüphanelere sahiptirler. Bu duruma şaşakaldım. Daha geniş bir ölçüde bütün kütüphaneleriniz işbirliğinin ne demek olduğunu öğrenmelidir. Birbirinden bir taş atımı kadar mesafede bulunan İstanbul'da Üniversite Umumî Kütüphanesi, Bayezit ve Belediye Kütüphaneleri arasında ondokuzuncu asra ait Türk gazetelerini gelişigüzel taksim etmek için bir sebep göremiyorum. Doğru, bunlardan herbiri bir başka idari makama bağlıdır, ama gayelerin birleştikleri nokta umumun menfaatidir.

İstanbul'un yazma eserler kütüphaneleri hakkında söyleyeceklerim, üniversite kütüphanelerine nispetle çok daha mülâyim olacaktır. Hakikaten, son on yıl içerisinde bu kütüphanelerin kaydettiği ilerlemeyi gözden geçirince insan öyle bir huşû duyuyor ki, başarılarını ihtiyaçlarını gölgede bırakmasına âdeta göz yumacağı geliyor. Bayezit ve Süleymaniye Kütüphanelerinin " evvel ve sonra,, fotoğraflarına bir göz atmanızı bilhassa hepinize tavsiye ederim; o zaman, bu büyük değişmeyi sağlamış olan Ankara ve İstanbul'daki şahsiyetlerin, Türk Devletinin kütüphane hizmetleri için tahsis edebileceği meblağı nekadar vukuflla kullanabileceğine kanaat getirmiş olursunuz.

Onların ihtiyaçları üzerinde fazla durmayacağım. Zaten bu ihtiyaçlar, Millî Kütüphaneninkilere çok benzemektedir. — mükemmel modern bir bina, iyi eğitim görmüş ve yüksek maaş alan bir kadro (personel) ve işbirliği : Muhteşem ve tarihî mimari örnekleri olan Köprülü, Ragıp Paşa, Nuruosmaniye ve Müze gurupu içerisinde

Üçüncü Ahmet hariç olmak üzere İstanbul'un muhtelif araştırma koleksiyonlarının merkezî bir binada toplanması imkânlarının süratle ve ehemmiyetle ele alınmasını münasip bulurum. Birçok küçük kütüphanelerin bakım ve idare masraflarının mukayeseli bir raporu bu yolda yapılacak birleştirmelerle on sene içersinde yeni bir bina inşa edebilecek kadar bir tasarruf sağlanacağını gösterecektir.

İşbirliği, gerekirse zorla tatbik edilmek şartı ile âcil bir ihtiyaçtır. Üniversite Umumî Kütüphanesi, Topkapı Sarayı ve Süleymaniye Kütüphaneleri gibi üç muhtelif idari makama karşı sorumlu bulunan kütüphanelerin hepsinde gayet pahalı fotoğraf teşhizatı gördüğüm zaman şaşakaldım. Vergi verenlerin cebinden çıkan bu paralarla yalnız Süleymaniye Kütüphanesindeki bu teşhizat ve takımlar bütün kütüphanelerin fotoğraf ihtiyaçlarını karşılayabilecek durumdaydı.

Yabancı bir ilim adamı olmak hasebiyle İstanbul'daki yazmaların matbu kataloglarını vücuda getirmek için bunların neşri hususunda elden gelen her şeyi âzami süratle yapmanızı isterim. İstanbul kütüphanelerinde mevcut Türk Divanları kataloğunun bir fasikülü ile Türk Tarih Yazmalarının Union Kataloğunun on fasikülü, arzetmekte olduğu mükemmeliyetle beni hayran bıraktı; ama, diğer, Türk yazmalarının Arap ve Acem yazmalarının ve Ankara ile vilâyetlerdeki yazmaların durumu hakkında aşırı derecede tecessüsümü gidermeğe can atıyorum. Bu kataloglardan Amerikan, İngiliz, Alman, Holânda ve İskandinav mecmualarında büyük bir takdirle bahsettim. Ancak bu kataloglar hakkında raporumu göndermiş olduğum her mecmuada size şimdi özetini verdiğim aynı düşünceleri ifade ettim. Avrupa ve Amerikan ilim adamları istikbalde başaracaklarınız hakkında büyük ümitler beslemektedir. Onları hayal kırıklığına uğratmayınız.

Türk Kütüphaneleri hakkında kaleme alınacak bir raporun en belîğ tarafları daha üzerine hiç el değdirilmemiş kısımlar olacaktır. Raporun bu sahifeleri İngiliz diliyle konuşan dünya ile Kuzey Avrupa'da büyük bir gelişmeye mazhar olan Çocuk Kütüphaneleri, Okul Kütüphaneleri ve Halk Kütüphanelerine tahsis olunanlardır. Her üç tip kütüphaneye malik olmakla beraber hiçbirisi âzamî hizmet ve verimde bulunan Kütüphane tipi olarak gelişebilecek malî imkânlara sahip bulunmamaktadır.

Kütüphaneler için tahsis edilecek para miktarını artırmağa teşebbüs bakımından raporumun şu noktasına kadar muhafazakâr bir yol tuttuğumu herhalde gözden kaçırmamışsınızdır. Ama, şimdi, Çocuk Kütüphaneleri, Okul Kütüphaneleri ve Halk Kütüphaneleri bahsinde Devlet bütçesinde elde edebileceğiniz her kuruşun önemini belirtmek isterim. Zira Demokrasi savaşı burada kazanılacaktır. Şayet yeni nesli okuyan bir nesil, yani objektif olaylar üzerinde karar verebilen erkek ve kadın nesli olarak yetiştirmeyecek olursanız, dünyanın en kudretli ordusu dahi otuz sene gibi kısa bir zamanda Türkiye'nin yaratmış olduğu büyük Demokrasiyi koruyamaz. Mukaddes din kitaplarından birinde geçen bir sözü tekrarlamaktan kendimi alamıyorum. Bakın bu söz ne diyor : Eğer kendi ruhunu kaybedecek olursan, bütün dünyayı fethetsen dahi, bu başarın neticesiz kalır. Bu sözü modern din adamları "ruh" kelimesini "aklî yekparelik veya zihin bütünlüğü" tâbiri ile değiştirerek ifade edeceklerdir. Okuyan bir millet zihin bütünlüğünden emin olabilir.

İlk önce, Okul Kütüphanelerine temas edelim. Nâciz kanaatimce, bunlar, kütüphaneler içerisinde en önemli olanlarıdır; ve ilk fırsatta size bu tip kütüphanenin bir küçük tarifi ile beraber bir de methiyesini sunmak niyetindeyim.

Halen Liselerinizde Okul Kütüphaneleriniz mevcut olmakla beraber, bunlar bizim bildiğimiz Okul Kütüphanelerinden tamamen başkadır. Ancak İstanbul ve Ankara'daki Okul Kütüphanelerinizi görebildim; zannımca, bunlar diğer vilâyetlerdekinden herhalde birer gömlek üstündü. Bu şehirlerden birindeki tipik Türk Lisesi Kütüphanesi, Millî Eğitim Bakanlığınca, zaman zaman gönderilmiş bulunan ve yekûnu üç dört bine varan kitaplardan meydana gelmektedir. Tabii, klâsiklerin mükemmel tercüme serisi, meşhur Türk müelliflerinin eserleri, Türk, İslâm ve Sanat Ansiklopedileri gibi esaslı müracaat kaynakları ve belki de Amerikan Haberler Servisince veya İngiliz Kültür Heyetince hediye edilmiş bir kaç mecmua da vardı. Mevcut kitapların büyük bir kısmı ciltsiz ve çoğu da kilit altında bulunduruluyordu. Kataloğ, şayet böyle bir şey varsa, elle yazılmış, mevzuları alfabetik olarak tasnif edilmemiş, bir durumdaydı. Beş bakıcıya - zira kütüphane tekniklerinden habersiz ve Üniversite tahsili bulunmayan bir kimseye kütüphaneci demeye dilim varmıyor - Adnan Ötüken'in "Bibliyotekçinin elkitabı" adlı mükemmel eserini okuyup okumadıklarını sordum ; ve her seferinde aldığım

cevap menfi oldu. Öğrenciler, kütüphaneye gitsin veya gitmesinler buranın - okulun kalbi yani her mevzuda aradıkları kitapları bulabilecekleri yegâne bir yer olduğunu düşünmemektedirler.

Bugünkü Türk Liselerinin müfredat programı kütüphanelerden faydalanmayı teşvik edecek şekilde düzenlenmemiştir; ve yetiştirilmiş uzman kütüphaneciler bu durumu düzeltmek için Liselerin mütehasşis öğretmenleriyle işbirliği yapmak zorundadırlar.

Şimdi bu durumu, bir Amerikan High-School'u yani Lisesi Kütüphanesi ile mukayese edelim : Kütüphanenin idaresi dört sene Üniversite tahsili gördükten sonra bir yıl da Kütüphanecilik eğitiminde ihtisas yapmış olan bir genç erkek veya kadın tarafından deruhte edilmektedir. Almakta olduğu ayhk, tecrübeli öğretmenlere verilmekte olana eşit ve bazan da daha fazladır. Kitap, mecmua ve gazete alması için özel bir bütçesi vardır; ve Okulun müfredat programı ile ilgili maddeleri alabilir. Her kitabı, dünyaca kabul edilmiş kaideler gereğince müellifi, başlığı ve konusuna göre, tam olarak kataloglar; böylece öğrencilere ilerde umumî kütüphanelerde kullanacakları katalogları yadırgamayacak şekilde kullanma fırsatı verilmiş olur. Konuları alfabe sırasına göre tertiplenen katalogun, Okul ve Üniversite Kütüphaneleriyle, Umumî kütüphanelerde kullanılanların en faydalısı olduğu sabit olmuştur; vasat bir okuyucunun tasnif sistemlerini ezbere bilmesi kabil olmıyan diğer usullerin kullanılması imkânsızdır. Kitaplar tasnif edilmiş bir şekilde raflara öyle dizilmiştir ki, gençler, ister okul saatleri içerisinde ve dışında, ister tatillerde olsun diledikleri zaman, gönüllerinin çektiği kitapları karıştırıp okuyabilirler. Evde okumak için ödünç kitap alabilirler. Yaşadıkları dünyada neler vukubulduğuna dair bilgi veren bir sürü mecmua ellerinin altındadır. Kütüphanecinin, kütüphane, kulüpler, radyo, programları gazete havadisleri ve münakaşa gurupları şeklinde yürüttüğü, faal ders dışı çalışmaları vardır. Hakkında binlerce sahife kitap ve mecmua makaleleri yazılmış bulunan Okul Kütüphanesi programları konusunda bu verdiğimiz bilgi, ancak kaba bir taslaktan ibarettir.

Bu rapordaki tavsiyelerden hiçbiri semere vermese dahi, şimdi beyan edeceğim tavsiyenin ciddiyetle nazarı itibare alınmasını rica edeceğim. Tatbiki büyük bir fedakârlığı gerektirse bile, lise öğretmeni olmağa ehil, üniversite mezunu, kabiliyetli beş genç seçerek 1952'de Okul Kütüphaneciliği tahsili için iyi bir Amerikan Kütüphane

Okuluna gönderiniz; ve dönüşlerinde kendilerini beş liseye örnek kütüphane kurmak üzere yerleştiriniz. İstedikleri şekilde kütüphaneleri geliştirme için kendilerini destekliyecek olursanız, netice, hakikaten parlak olacaktır. Bu okullarda, öğretim ve eğitim daha tesirli olmakla kalmıyacak, aynı zamanda öğretmen ve öğrenciler, zekâ ve anlayış bakımından daha atik ve uyanık olacaktır. İş bu kadarla da bitmiyecek, bu gençler ilerde, size şimdi tarif etmek üzere olduğum umumî kütüphanelerin kurulmasını isteyecek ve arzularını gerçekleştireceklerdir. O zaman, siz istesenez de, istemesenez de, bunların kurulması için gereken parayı vereceksiniz.

Müstakbel okul kütüphanecilerinizi, okul kütüphanecisi yetiştirmekte üstün başarı sağlamış olan yarım düzine Amerikan okulundan herhangi birine göndermenizi söyleyebilirim. Mamafih, Kentucky Üniversitesine yollamanızı hassaten tavsiye edeceğim. Öyle sanıyorum ki, meselelerinizi kâfi derecede kavradığım için, bu müstakbel Türk okul kütüphanecilerine faydalı olabilecek bir çalışma programı tertiplemekte yardımım dokunacaktır. Kendilerine sunulacak ders programına gelince, bunun mühim bir kısmının Miss Kate Wofford'un kızkardeşi tarafından deruhde edileceğini söylemekle iyi bir reklâm yapmış olacağımı zannediyorum.

Okul kütüphaneleri hakkındaki tavsiyelerimi neticelendirirseniz, tam mânasiyle, umumî kütüphanelere sahip olursunuz, yoksa Türkiye'nin en iyi tahsil görmüş ve en iyi yetişmiş gençliğine neden bu kütüphanelere sahip olamayışınızın sebebini anlatmak zorunda kalırsınız. Eğitim ve öğretim uğruna böyle bir devrimci ifadede bulunmaktan yılmıyorum. Zira, akidesine inanmış herhangi bir peygamber veya kâhin kadar dâvamın haklılığına inanmaktayım.

Bugün mevcut olan umumî kütüphanelerinizi, herkesin istifadesine açık bulunmak mânasında umumi kütüphanedir. Fakat, rica ederim, umumi kütüphaneler ile halk kütüphanelerini ayırdetmek lâzımdır : (Bibliothèques populaires, Volksbibliotheken). Stokholm'daki Royal Library, British Museum ve Library of Congress, umumî kütüphanelerdir. Ama bu kütüphanelerden hiçbiri hassaten ve münhasıran halkın, yani kasap, fırıncı, kundura mağazası tezgâhtarı, daktilo, otobüs şöförü, mütevazi bir profesör veya mütenekkiren gelen bir Bakanın ihtiyaçlarına intibak ettirilmiş değildir.

Müsaade ediniz de, size, Michigan'ın Kalamazoo şehrinde, İsveç'in Gothenburg şehrinde, veya Kentucky'nin Lexington şeh-

rinde görebileceğiniz bir umumî kütüphaneyi tarif edeyim : Gözlerinizin önüne, büyük ve dâvetkâr bir bina getirin, dış görünüşü büyük bir mağaza vitrininden, hattâ mayolu kız resimleriyle süslenmiş bir sinema antresinden daha cazip olsun. Bu kütüphaneyi inşa etmek o muhitte yaşayan insanlara çok pahalıya mal olmuştur. Gene de hiçbiri herhangi bir hükümet binasının inşası hakkında yaptığı şikâyet veya kopardığı yaygaranın binde birini bile ağza almamaktadır. İçerisi göz alıcı tezyinat, rahat iskemleler ve kütüphanecilerin, muhitin ihtiyaçlarını ve arzularını ancak dikkatli bir incelemeden sonra seçmiş oldukları bol miktarda kitaplar, mecmualar ve gazetelerle dolu bulunsun. İşte, böyle bir umumî kütüphanede okuyucu Dewey onlu tasnifi ile muntazam bir şekilde düzenlenmiş kitap ve mecmua raflarından gâh gelişi güzel bir mütalâa için, gâh boş saatlerinde evinde okumak için kitaplar seçerek serbestçe dolaşır durur. Yerine yenileri konulabilen kitapların evde okunmak üzere dışarıya verilmesi modern umumî kütüphane siyasetinin ruhudur. Şayet, okuyucu, ne istediğini pek bilemiyorsa, kendisine rehberlik edebilecek iyi yetişmiş, kültürlü ve dostane edasiyle müracaatlara muhatap olacak kütüphaneci emrindedir. Belki de okuyucu bir kitap istemiyor da, bir resim görmek, bir film seyretmek, yahut da bir klâsik müzik eserini veya bir halk şarkısını dinlemek arzusundadır. Bütün bunlar kendisini beklemektedir. Kütüphaneyi kullanmakta tecrübesi varsa, müellif, başlık ve konu olmak üzere alfabe sırasına göre düzenlenmiş muntazam fiş kataloglarına bakarak aradığını bulabilir. Şayet, kütüphane usullerinin yabancı ise, dost ve becerikli kütüphaneci gene yanı başındadır.

Okuyucunuz kaç yaşındadır? Belki altısındadır, belki de altmışında. Gelin, şimdi sizinle şu küçük okuyucular hakkında konuşalım. Henüz altı aylık olan küçük kızımı bundan beş sene sonra bir umumî kütüphaneye götüreceğim anı dört gözle bekliyorum. Evet, kitapları okuyamayacak, ama, resimli kitapları karıştırarak, ilânlara bakacak, filmler seyredecek ve plâklar dinliyecek. Bu onun için bir bayram günü kadar heyecanlı olacak. Haftada bir, masal veya hikâye dinlemeğe gene ortaya gidecek. Ertesi sene ilkökul öğretmenin kendisine tavsiye edeceği basit eğlenceli kitapları okuyacak ve okula başlayışının ilk yazında muhitindeki diğer çocuklarla beraber, yaz okuma külübüne katılarak ne sizin ne de benim bundan otuz yıl evvel çocukluğumuzda zevkini tatmak şöyle dursun hatırühaya-

limizden dahi geçirmedığımız, insanlar ve kitaplarla muhteşem sergüzeştlere atılacak. Ve işte, o andan itibaren ömrü boyunca bir okur olacak — şüphesiz babası bir kütüphaneci olduğu için değil.

Şimdi, bir parça vatan hasreti kabîlinden olmak üzere ileri sürdüğüm bu istikbale muzaf düşüncelerden dönelim. Türkiye hakkındaki en tatlı hâtıram çocuk kütüphaneleri için hepinizin beslediği şevk olacaktır. Döndüğüm zaman Amerikan muhitlerindeki dostlarıma, Muzaffer Gökman'ın Bayezit'teki, çocuklara mahsus odayı tertip etmekteki maharetini hikâye edeceğim. Yalnız eşime, Bayan Ötügen'in Ankara'da Çocuk Kütüphanesinden almakta olduğu zevki pek de anlatmak istemiyorum, çünkü onun kendi evimizde tek çocuklu bir kütüphane kurmasını arzu ediyorum. Yok eşime bunları anlatacak olursam, bu gönüllü kütüphanecilik ruhu ona da aşılacak, o da böyle bir çocuk kütüphanesine kendisini adamak istiyecek. Böyle bir vazifeye adanmak hissi çok sâridir. Ama ben, bütün Türkiyeyi kaplıyacak umumî kütüphaneler, büyükler ve küçükler için kütüphaneler görmek istiyorum. Nekadar küçük, nekadar uzak olursa olsun her muhitin vatandaşları kütüphane hizmetine lâyıktır. Sizlerin ruhuna kütüphane hizmeti ile idcilerinin ateşi düşmüş, ama bu Ankara, İstanbul ve İzmir'dekilerin bu ülkü ateşinin Adana'ya, Antalya'ya, Antakya'ya, Trabzon'a, Akşehir'e, Van'a, harita üzerindeki her şehre sirayet etmesini istiyorum. Dış mahallede hastahanelere, kışlalara, kısacası, demokrat bir muhit vatandaşının kitap için, okumak için gidebileceği her yere yayılmasını görmek istiyorum.

Bütün bunlar paraya vâbestedir, hem de, bir hayli paraya. Çocuklarınızın, gençlerinizin ve vatandaşlarınızın ihtiyaçlarını karşılayacak olan bu mes'eleyi ele almakta, kabul ettirmekte, parti dâvası haline getirmekte tereddüt etmeyiniz.

Amerika'nın münferit eyaletlerinde, umumî kütüphane hizmeti için en iyi programların kuvvetli ve faal eyalet kütüphaneleri vasıtasıyla en iyi bir şekilde geliştiğini gördük. Eyalet kütüphane komisyonları Umumî Kütüphane hizmetleri için şümüllü bir plân hazırlıyor, bu programları eyalet Teşriî Meclislerine sunuyor, ve başarılmaları için ödenek elde ediyor. Aynı zamanda bu komisyonlar muayyen tip kütüphaneler için bibliyografyalar, aylık malûmat bültenleri yayınlamakta, yeni kütüphaneler kurmak üzere mütehasıslar göndermekte, kütüphanecilerin nazarı itibare alabileceği günün en iyi kitaplarının özetlerini veya tenkidlerini basmakta ve

3. İcabediyorsa, kanunla, kütüphaneler arası işbirliğinin sağlanması ve bu işbirliğinin idame ettirilmesi.

4. Tavsiyelerimize uygun olarak, Üniversite Kütüphaneleri idaresinin tam bir şekilde ıslah edilmesi.

5. Yazmaların Union Kataloğlarını yayımlama programının genişletilmesi ve hızlandırılması; basılmış eserlerin union kataloğunun yapılması.

6. Yazma eserler için mikrofilm programının genişletilip hızlandırılması ve bu filim kopyalarının emin yerlerde hızzedilmesi.

7. Buraya sarfolunan paranın millî birliği savunacak ordulara sarfolunan para kadar tesirli olduğunu düşünerek umumî kütüphaneleri, çocuk kütüphanelerini ve okul kütüphanelerini geliştirmek için her türlü gayretin sarfedilmesi.

8. Nüfusu kalabalık ve yolları iyi olan bölgelerde kullanılmak üzere seyyar kütüphane olarak inşa edilmiş üç dört otomobil (book-mobile)in satın alınarak hizmete konulması.

9. Halk kütüphaneleri hizmeti için kuvvetli bir programın vücuda getirilmesi; Kütüphaneler Müdürlüğü Makamının geliştirilip genişletilmesi.

10. Eğitim ve öğretim için aşağıda belirtilmiş kimselerin yurt dışına gönderilmesi :

a) Kütüphanecilik ilmi profesörlüğünü deruhte etmek üzere iki veya daha ziyade, ehliyetli, genç kütüphanecinin Amerikan kütüphane okullarının terçihen en büyüklerinden birine gönderilmesi.

b) Eski yazıları üstadı (Paleographer) kabiliyetli bir gencin Instituto di Patologia del Libro'ya yollanması.

c) Ankara ve İstanbul Üniversite Kütüphaneleri müstakbel Müdürlüğü veya Müdürlükleri için raporumuzda belirtilmiş ders programını görmek üzere bir veya iki genç profesörün Amerika'ya izâmı, — ve nihayet en önemlisi olmak üzere:

d) Türkiye'ye döndükten sonra örnek okul kütüphanelerini geliştirecek olan beş kabiliyetli lise öğretmeninin Amerika'da okul kütüphane hizmetleri eğitimi veren kuvvetli bir Kütüphane Okulunda bir sene müddetle tahsile gönderilmesi.

Bu rapor Amerika Birleşik Devletleri Kütüphane Özel Müşaviri Dr. Lawrence S. Thompson tarafından 4 ve 5 Şubat 1952 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığına sunulmuştur.

nihayet bir umumi kütüphaneyi yaşatamayacak kadar fakir olan bölgelerdeki kütüphane için özel tesislerde bulunmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Batı Avrupa'nın bazı kısımlarında muntazam bir umumî kütüphaneyi idame ettirebilmek imkânsızdır. Bu sebepten dolayı en iyi kitaplardan 1500 ilâ 2000'ini ihtiva eden seyyar kütüphaneler, ki bunlar küçük çapta bir umumî kütüphane de sayılabilir, bir hafta zarfında otuz veya kırk muhitte, okulda veya mahallî toplantı yerlerinde durarak kitap tevzi eder.

Nüfusu kalabalık ve yolları iyi olan bölgelerde kullanılmak üzere seyyar kütüphane olarak inşa edilmiş üç dört otomobil (bookmobile) satın alınması imkânlarının incelenmesini teklif etmek isterim. Bu seyyar kütüphaneler, Boğaziçi'nin her iki kıyısındaki köylerin, Ankara ve İzmir mahallelerinin hizmetlerini pekâlâ görebilirler. Hattâ, özel kütüphanelere sahip olmalarına maddî imkânları bulunmayan, büyük şehirler civarındaki ziraatle uğraşan çevrelere de bu seyyar kütüphaneler hizmette bulunabilir. Türkiye, karayollarını süratle geliştiren iyi bir sistem üzerinde yürümektedir ve köy nüfusunun okur yazarlığı da süratle artmaktadır. Yakında bu insanlar kütüphane hizmeti istiyceklerdir. Her köyde bir yeni kütüphane binası derhal inşa edilmezse de, mükemmel karayollarınız üzerinden göndereceğiniz seyyar kütüphanelerle bir çoklarının arzusunu yerine getirmiş olacaksınız.

İşte Türkiye için gelişmesini arzu ettiğim bu çeşit bir programdır. Aziz Berker idaresinde kuvvetli bir kütüphane idareniz var ki gelecek nesiller bunun kıymetini daha çok takdir edeceklerdir, bu idarenin programlarını ve arzularını ve destekliyecek elle tutulur malî yardımı kendisinden esirgememelisiniz. Karayolları şebekemiz süratle ve mükemmeliyetle geliyor ve yakında seyyar bir kütüphanenin ulaşamayacağı ne bir kasaba, ne de bir köyünüz kalacak. Karayolları Genel Müdürlüğünün her tamamladığı yolu bir seyyar kütüphane ile küşat etmek hedefiniz olsun.

Netice olarak, bazı önemli tavsiyelerimi bir liste halinde sunmak istiyorum :

1. Ankara'da Millî Kütüphane ve İstanbul'da yazma ve nadir eserler kütüphaneleri için bir merkezî bina inşası zımmında bütün imkânların araştırılması.

2. İki büyük Türk Üniversitesinden birinde veya her ikisinde birer Kütüphane Okulu kurulması.